

УДК 336.2

ЛАБА МИРОСЛАВ,

Заслужений економіст України, м. Київ

## ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА У ФІСКАЛЬНОМУ АСПЕКТІ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ: УКРАЇНА ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У статті проведено аналіз наукових публікацій з питань застосування інформаційних технологій в адмініструванні податків. Зроблено висновок, що більшість напрямів адміністрування податків, що визначені Податковим кодексом України та застосовуються в зарубіжних країнах з усталеними податковими системами, за період 2010-2013 рр. в Україні в різний спосіб реалізовані. Це, зокрема, стосується електронних сервісів для платників, обміну податковою інформацією та організації масово-роз'яснювальної роботи тощо. Наведено деякі аспекти застосування інформаційних технологій в адмініструванні платежів у зарубіжних країнах, наголошено на важливості вивчення та використання світового досвіду адміністрування податків у податковій системі України.

**Ключові слова:** інформаційні технології; податкове адміністрування; електронна податкова звітність; платники податків.

**Постановка проблеми.** Система податкового адміністрування в будь-якій країні має на меті забезпечувати повноту та своєчасність податкових надходжень відповідно до вимог чинного податкового законодавства і створювати умови для виконання державою покладених на неї функцій шляхом фінансування створення відповідних суспільних благ. На практичному рівні механізм податкового адміністрування зазвичай включає такі елементи, як облік платників податків, інформаційно-аналітичне забезпечення процесів оподаткування, податкове прогнозування й планування, податковий контроль, податкове консультування та інші складові. Кожен з указаних елементів є цілим комплексом взаємопов'язаних операцій, при виконанні яких можуть виникнути проблеми методологічного, організаційного та правового характеру. У зв'язку із цим актуальними напрямками наукових розвідок є прогнозування та планування податкових надходжень за окремими видами податків залежно від змін бази оподаткування з урахуванням конкретних макро-, мезо- і мікропараметрів, на менш значущими проблемами для науки та практики є обґрунтування й методологія застосування непрямих методів нарахування податкових платежів тощо. Інформаційно-аналітична складова системи податкового адміністрування також містить цілий ряд проблемних напрямів, які потребують подальшого наукового та практичного розвитку. Зокрема, це - створення й розвиток програмно-апаратних комплексів для забезпечення функціонування автоматизованих інформаційно-аналітичних систем адміністрування податків; насичення відповідних підрозділів служб усіх рівнів об'єднаними локальними інформаційними мережами та автоматизованими робочими місцями (АРМ), для забезпечення ефективної взаємодії користувачів із корпоративним комп'ютерно-телекомунікаційним середовищем; удосконалення програмного забезпечення для розв'язання функціональних задач адміністрування податків; упровадження новітніх методів, засобів, технологій для автоматизованого виявлення неплатників податків і тінювих елементів економіки, підвищення ефективності оперативно-розшукових заходів, інші проблеми.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питанням удосконалення інформаційно-аналітичного супроводу завдань податкового адміністрування присвячені наукові дослідження вітчизняних науковців Ю. Г. Лисенка [7], О. В. Редича [8], С. П. Ріппи [9], Ф. О. Ярошенка [6]. Напрями використання та шляхи вдосконалення інформаційної складової в діяльності податкової служби розглядалися й у попередніх дослідженнях автора [2-5, 11].

Аналіз наукових публікацій указаних та інших авторів свідчить про те, що інформаційна складова фіскального аспекту адміністрування податків висвітлюється ними лише побіжно, у контексті, наприклад, підвищення ефективності податкового адміністрування або загальної проблеми необхідності збалансування державних фінансів. Доречним також, на нашу думку, є вивчення та запровадження в практику сучасного вітчизняного податкового адміністрування зарубіжного досвіду інформаційного забезпечення його процедур.

**Метою** статті є вивчення наукових публікацій вітчизняних учених та досвіду зарубіжних країн із зазначеної теми.

**Виклад основного матеріалу.** У постановочному плані проблему інформаційно-аналітичного забезпечення процесу адміністрування податків сформульовано та проаналізовано в авторській монографії під керівництвом Ф. О. Ярошенка в контексті реформування податкової системи: "...виключно важливого значення набувають інструменти та методи їх успішної реалізації, підтримки й упровадження прогресивних реформувальних. За оцінками експертів, важлива роль у цьому відводиться сучасним інформаційним засобам та ризикоорієнтованим технологіям адміністрування податків. Таким чином, статус найважливіших напрямів реформування Державної податкової служби України надається вдосконаленню контрольно-перевірочної роботи на базі ризикоорієнтованої системи адміністрування податків, налагодженню системи обміну оперативною та аналітичною інформацією, у тому числі в електронному вигляді, з правоохоронними органами та іншими контролюючими організаціями, податковими органами країн світу з метою забезпечення захисту економічних інте-

ресів України в галузі оподаткування, впровадження диференційованого підходу до організації контролю за діяльністю платників податків" [6, с. 483].

Ю. Г. Лисенко також наголошують, що в період реформування податкової системи необхідним є вдосконалення систем обміну оперативною та аналітичною інформацією з правоохоронними та іншими контролюючими організаціями, податковими органами інших країн [7]. Автор підкреслює, що інформаційне забезпечення є не результатом, а необхідним інструментальним забезпеченням для постановки та вирішення проблем інформатизації та діловодства. Запропонована ним структурно-технологічна схема інформаційно-аналітичного комплексу (ІАК) системи податкового адміністрування включає тісно пов'язані між собою компоненти й має на меті вирішувати завдання інформаційно-довідкової, фінансово-економічної, кадрової підсистем, підсистем адміністрування й контролю та протидії порушенням податкового законодавства [Там само, с. 24-26].

Розглядаючи питання вдосконалення системи адміністрування податків в Україні, О. В. Редич акцентує на розвитку податкового адміністрування на основі управління ризиками, які у вітчизняній податковій практиці пов'язуються з контрольно-перевірочною роботою та аудитом [8, с. 569-572].

Наведене свідчить, що значна кількість публікацій із питань інформаційної складової податкового адміністрування зосереджені на ризикоорієнтованих підходах в адмініструванні через обмін інформацією з іншими контролюючими органами або податковими органами інших країн або на забезпеченні виконання контрольних функцій.

Водночас С. П. Ріппа наголошує на необхідності "...максимальної підтримки розповсюдження й впровадження новітніх концепцій інформатизації, які повинні забезпечити й прискорити Інтернет-інтеграцію, в широкому розумінні, всієї сфери оподаткування в сучасне інформаційне суспільство. У даному випадку йдеться про концепції сервіс-орієнтованої інформатизації, віртуалізації, хмарних технологій і семантичного вебу, які, на жаль, в багатьох аспектах не стикуються і не відображені належним чином в більшості проектів і програм інформатизації податкової сфери" [9, с. 37-39].

Розгорнутий аналіз досвіду адміністрування податків у зарубіжних країнах наведений у статті О. Є. Найденко, де представлені розповсюджені в зарубіжних країнах заходи податкового адміністрування. Зокрема, широка масово-роз'яснювальна робота з платниками проводиться в США, Франції, Швеції, Японії, надання податкової звітності за допомогою мережі Інтернет, мобільних телефонів тощо - у США, Японії, Італії, Швеції, застосування єдиної податкової звітності для всього підприємства - в Італії, Швеції, "укрупнення" звітних періодів - у Франції та Швеції, підвищена увага до навчання персоналу - у Франції, Польщі, Словаччині, Чехії, Угорщині, застосування розстрочки та відстрочки податкових платежів лише до економічно здорових підприємств, відсутність пільг для економічно неспроможних підприємств - у Франції, Японії тощо [10, с. 354-357]. Ці та інші факти підтверджуються й у збірці комісії ООН із досліджень електронного уряду [15].

Щодо інформаційного обміну, достатньо цікавим, на наш погляд, є досвід Німеччини. Зокрема, з урахуванням того, що в Євросоюзі немає митного оформлення при переміщенні товарів у його межах, значна увага приділяється обміну інформацією між податковими органами країн Єврозони стосовно підтвердження факту здійснених платниками господарських операцій.

З метою забезпечення бюджету від втрат надходжень Німеччина бере участь у *Eurofisk* - багатосторонній системі раннього попередження з метою боротьби із шахрайством з ПДВ та для прискорення процесів обміну необхідною інформацією. Застосовується принцип солідарної відповідальності платників при несплаті ПДВ: "Програма фінансування" *FISKALIS* надає можливість здійснювати двосторонню або багатосторонню перевірку закордонних обставин справи, що дозволяє залучати всі задіяні країни ЄС, а також забезпечує прямий доступ до інформації та участь, у разі потреби, у перевірках за кордоном [13, с. 47].

У наших попередніх публікаціях [2-5, 11] ми розглядали питання інформаційного забезпечення діяльності податкового відомства в його практичній площині. Зокрема, акцентували, що стратегічними напрямками розвитку аналітичної роботи в податковій службі вважаємо вдосконалення систем обміну інформацією, а в перспективі - створення єдиних державних баз цих органів державної влади (що, до речі, частково виконано в процесі утворення Міністерства доходів і зборів України та закріплення за ним функцій адміністрування податкових, митних платежів та єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування), розширення напрямів використання інформації з Інтернет-сайтів [2, с. 63]. Зазначали, що з прийняттям Податкового кодексу України інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності податкової служби набуло державної ваги та було визнано складовою адміністрування податків. Зазначене не тільки дало поштовх таким напрямкам, як автоматизація основних інформаційно-аналітичних процедур, ведення баз даних у режимі реального часу, розширення джерел отримання інформації для здійснення аналітичних процедур, розробка сучасного програмного забезпечення, а й дозволило розвивати нові напрями інформаційного забезпечення діяльності податкових органів. Базовим напрямом застосування інформаційних технологій обробки податкової звітності стало запровадження механізму надання її платниками податків в електронному вигляді, подальша автоматизація та комп'ютеризація процесів реєстрації платників та обробки податкової звітності [3, с. 32]. А подання звітності в електронному вигляді є значним заощадженням часу як для платників, так і для відповідних державних органів [4, с. 6]. Нами також зазначалось, що податкова служба як центральний орган виконавчої влади, відповідальний за наповнення бюджету, не стоїть осторонь інноваційних нововведень. Застосування можливостей сучасних інформаційних технологій, розвиток телекомунікаційних систем наразі здійснюється за багатьма напрямками, пріоритетними з яких є подання звітності в електронному вигляді та надання сервісів платникам податків [11, с. 585-616]. В організації електронного зворотного зв'язку з платником податків реалізується декілька технологій, серед яких чільне місце посідає використання можливостей офіційного веб-сайту Міністерства податкової служби України, на якому можна оперативно скористатися пошуковими сервісами та отримати необхідну інформацію. Крім того, постійно здійснюється опитування користувачів щодо якості наданих сервісів, що дозволяє здійснювати зворотній зв'язок із платниками [5, с. 55].

Аналізуючи наукові публікації з податкового адміністрування та практику податкового адміністрування в Україні, можемо зробити висновок, що більшість напрямів адміністрування, що визначені Податковим кодексом України та застосовуються в зарубіжних країнах з усталеними податковими системами, за період

2010-2013 рр. в Україні в різний спосіб реалізовані. Так, масово-роз'яснювальна робота та сервіси платникам здійснюються через Інформаційно-довідковий департамент та Інтернет-сайт, надання звітності в електронному вигляді стало звичним і зручним для всіх учасників податкових правовідносин, звітні податкові періоди зменшено для платників податку на прибутки, упорядковано оподаткування та звітування підприємств - представників малого та середнього бізнесу.

Щодо обміну податковою інформацією, то щорічно фахівцями податкового відомства обробляється понад дві тисячі пакетів документів за спеціальними запитамми з компетентних органів зарубіжних країн, надсилається майже тисяча спеціальних запитів, спрямованих на виявлення ухиляння від оподаткування та запобігання цьому. Приєднання України до Глобального форуму Організації європейського співробітництва та розвитку з обміну податковою інформацією має на меті посилення взаємодії з іншими країнами в зазначеній сфері, дотримання світових принципів прозорості й ефективного обміну інформацією [14, с. 48-51].

Водночас слід зазначити, що як матеріали наукових досліджень, так і практичні напрацювання підтверджують напрями використання інформації про платника, так би мовити, *postfactum*, після його реєстрації в податкових органах та здійснення ним певних господарських операцій, про що може свідчити факт подання податкової звітності. Хоча в окремих країнах інформація про суб'єкта господарювання підлягає аналітичній обробці ще на стадії його реєстрації як платника податків.

Зокрема, у Німеччині з 2005 року кожен платник, який уперше заповнює форму реєстрації як платник ПДВ, перевіряється з використанням уніфікованих національних контрольних списків, розроблених для виявлення ризику якомога раніше [11, с. 565]. Створена Автоматизована система управління ризиками для опрацювання спеціальних анкет (*checklist*) податкового обліку (RMS-FB) - єдиних по всій федерації списків контрольних запитань. На стадії реєстрації платника відбувається первинна оцінка його можливої недобросовісної діяльності. Подальше відпрацювання інформації про платника відбувається через автоматизовану перевірку ризиків та подальше аналітичне викриття випадків можливого податкового шахрайства. Так, у податковому відомстві Баварії створений спецпідрозділ SZS, що здійснює центральний податковий нагляд, у складі Центральної команди боротьби з податковим шахрайством (м. Мюнхен) та Команди ДІАНА (м. Нюрнберг). Команда ДІАНА (що розшифровується як: дані та інформація для аналізу ризиків несплати податків) є міждисциплінарною командою службовців сектора податків та спеціалістів сектора інформації та комунікації, мета якої - розробка стратегії та методів зі встановлення ризиків несплати податків. Опрацьована Командою ДІАНА інформація направляється для здійснення контролю та подальшого опрацювання фінансовим (податковим) службам. Основний принцип роботи - ризиковані випадки повинні розпізнаватися на основі отримання даних (із зовнішніх та внутрішніх джерел), їх порівняння та аналізу [13, с. 47].

У Франції також значна увага приділяється боротьбі з ухилянням від сплати податків. Повноту сплати до бюджету контролює високоінтелектуальна ризикоорієнтована система запобігання шахрайським діям. Вагомих результатів у цьому напрямі Генеральній дирекції державних фінансів Франції допомагає досягти цілісна інформаційна база даних, що формується автоматизовано [14, с. 54].

## Висновки

Матеріали досліджень вітчизняних науковців та практика адміністрування податків свідчать про стаке розповсюдження в Україні застосування інформаційних технологій у податковому адмініструванні, при таманні зарубіжним країнам. У той же час практика підтверджує їх спрямування на обробку податкової звітності платника та надання платникам відповідних сервісів, хоча в країнах з усталеними податковими системами, наприклад, у Німеччині, значна увага зосереджується на обробці інформації про платника ще на стадії його реєстрації. Вивчення зазначеного досвіду та оцінка можливості його адаптації в національній податковій системі, на нашу думку, дозволило б забезпечити бюджет від втрат надходжень із причин недобросовісної поведінки потенційних платників податків та сприяло б підвищенню ефективності податкового адміністрування.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (зі змінами) [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/NKU\\_rozd/](http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/NKU_rozd/).
2. Лаба М. Стратегічні напрями підвищення рівня аналітичної роботи в органах державної податкової служби / М. Лаба // Схід. - 2010. - № 4 (104), липень-серпень. - С. 61-64.
3. Лаба М. С. Застосування сучасних технологій обробки податкової інформації як шлях удосконалення податкової системи / М. С. Лаба // Розвиток методології і методики незалежного аудиту та державного фінансового контролю : зб. матеріалів наук.-практ. семінару (до 90-річчя навчального закладу і 10-річчя кафедри аудиту та економічного аналізу). - Ірпінь : НУ ДПС України, 2010. - 188 с.
4. Лаба М. Електронна звітність як заощадження часу / М. Лаба // Вісник податкової служби України. - 2011. - № 2 (622). - С. 6-7.
5. Санжаревська І. Реформи - українські, стандарти - європейські / І. Санжаревська, М. Лаба // Вісник податкової служби України. - 2013. - №1 (717). - С. 52-55.
6. Реформування податкової системи України: теорія, методологія, практика : [монографія] / [Ярошенко Ф. О., Мельник П. В., Мряковський А. І. та ін. ; за заг. ред. М. Я. Азарова]. - К. : Міністерство фінансів України, 2011. - 656 с.
7. Лысенко Ю. Г. Информационно-аналитическое сопровождение задач налогового администрирования / Ю. Г. Лысенко, В. Ю. Захарченко // Стан і проблеми оподаткування в умовах мінливої економіки : матеріали XI Міжнародної наук.-практ. конф. - Донецьк : ДонДУЕТ імені Михайла Туган-Барановського, 2011. - 532 с.
8. Редич О. В. Принципи вдосконалення системи адміністрування податків на основі управління ризиками / О. В. Редич // Тенденції та перспективи розвитку податкової системи України : матеріали наук.-практ. конф. - Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2008. - 626 с.
9. Ріппа С. П. Інтернет-інновації в IT-оподаткуванні / С. П. Ріппа // Модернізація державної податкової служби України у контексті інноваційного розвитку : матеріали наук.-практ. семінару (м. Ірпінь, 8 вересня 2010 р.). - Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2010. - 224 с.
10. Найдено О. Є. Досвід адміністрування податків у зарубіжних країнах / О. Є. Найдено // Стан і проблеми оподаткування в умовах світової фінансової кризи : матеріали X Міжнародної наук.-практ. конф. - Донецьк : ДонДУЕТ імені Михайла Туган-Барановського, 2010. - 494 с.
11. Економічний аналіз: базовий курс для податкового аналітика / [упоряд. І. С. Санжаревська, С. М. Шаповал] ; Міндоходів України. - К. : ДП "СВЦ Міндоходів України", 2013. - 800 с.
12. Супрун С. Податковий запит: шлях без перешкод / С. Супрун, Н. Герасименко // Вісник Міністерства доходів і зборів України. - 2013. - № 40 (754). - С. 48-51.
13. Сазонов Р. Як розвивається податкове відомство європейського зразка, вивчали українські податківці у Ба-

варії / Р. Сазонов // Вісник податкової служби України. - 2013. - № 32 (746). - С. 46-48.

14. Сазонов Р. Уроки європейського тренду / Р. Сазонов // Вісник податкової служби України. - 2013. - № 21 (737). - С. 54-56.

**Лаба Мирослав,**

*Заслужений економіст України, г. Київ*

### **ИНФОРМАЦИОННАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ В ФИСКАЛЬНОМ АСПЕКТЕ АДМИНИСТРИРОВАНИЯ НАЛОГОВ: УКРАИНА И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ**

В статье проведен анализ научных публикаций по вопросам применения информационных технологий в администрировании налогов. Сделан вывод, что большинство направлений администрирования налогов, определенных Налоговым кодексом Украины и применяемых в зарубежных странах с устоявшимися налоговыми системами, за период 2010-2013 гг. в Украине различными способами реализованы. Это, в частности, касается организации массово-разъяснительной работы, сервисов плательщиков, обмена налоговой информацией и т. д. Приведены аспекты применения информационных технологий в администрировании платежей в зарубежных странах, отмечается важность изучения и адаптации мирового опыта администрирования налогов в налоговой системе Украины.

**Ключевые слова:** информационные технологии; налоговое администрирование; электронная налоговая отчетность; налогоплательщики.

**Laba Myroslav,**

*Honored Economist of Ukraine, Kyiv*

### **INFORMATION CONSTITUENT OF A FISCAL ASPECT OF TAX ADMINISTRATION: UKRAINE AND INTERNATIONAL EXPERIENCE**

The paper reviews some publications of domestic researchers, covering the application of information technologies in tax administration. It is concluded that most directions of tax administration in Ukraine, which were stipulated in the national Tax Code and are used in foreign countries with well-established taxation systems, were in a number of ways implemented over 2010-2013. The above specifically concerns public awareness efforts and services delivered to payers, exchange of tax information etc. It is however mentioned that information about a tax payer in our country is actualized in the tax information system only when he or she has begun to carry on business as an economic entity and submit tax accounts. In this context the experience of Germany is analyzed, where information about an economic entity is analytically processed yet on the stage of its registration as a tax payer. Some other aspects of the use of information technologies in administration of tax payments abroad are also covered and it is pointed out that learning the experience reviewed and assessment of the potentiality of its adaptation in the national taxation system would allow to save the budget of Ukraine from losses of revenues due to unfair conduct of potential tax payers and promote more efficient tax administration.

**Key words:** information technologies; tax administration; electronic tax reporting; tax payers.

#### **REFERENCES**

1. Tax Code of Ukraine dated 02.12.2010. № 2755-VI, available at: [http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/NKU\\_rozd/](http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/NKU_rozd/) (ukr).
2. Laba M. (2010), *Skhid*, № 4 (104), July-August, pp. 61-64 (ukr).
3. Laba M. S. (2010), Modern technologies of tax information as a way to improve the tax system, *The development methodologies and techniques of independent audit and state financial control: Proceedings of the Conference*, Irpin, 188 p. (ukr).
4. Laba M. (2011), *Visnyk podatkovoi sluzhby Ukrainy [Bulletin of the Tax Service of Ukraine]*, № 2 (622), pp. 6-7 (ukr).
5. Sanzharevska I., Laba M. (2013), *Visnyk podatkovoi sluzhby Ukrainy [Bulletin of the Tax Service of Ukraine]*, № 1 (717), pp. 52-55 (ukr).
6. Yaroshenko F. O., Melnyk P. V., Miarkovskiy A. I. (2011), *Reforming the tax system of Ukraine: Theory, Methodology, Practice*, Ministry of Finance of Ukraine, Kyiv, 656 p. (ukr).
7. Lysenko Yu., Zakharchenko V. (2011), Informational and analytical support tasks of tax administration, *State and Problems of taxation in a rapidly changing Economics: Proceedings of the Conference*, Donetsk, 532 p. (rus).
8. Redych O. V. (2008), Principles for improving tax administration based on risk management, *Tendencies and prospects of development of Ukraine's tax system: Proceedings of the Conference*, Irpin, 626 p. (ukr).
9. Rippa S. P. (2010), Internet innovation in the IT tax, *Modernization of the State Tax Service of Ukraine in the context of innovation development: Proceedings of the Conference*, Irpin, 224 p. (ukr).
10. Naidenko O. Ye. (2010), Experience in tax administration in foreign countries, *State and Problems of taxation in the global financial crisis: Proceedings of the Conference*, Donetsk, 494 p. (ukr).
11. Sanzharevska I. S., Shapoval S. M., editor (2013), *Economic analysis: basic course for tax analyst*, Kyiv, 800 p. (ukr).
12. Suprun S., Herasymenko N. (2013), *Visnyk Ministerstva dokhodiv i zboriv Ukrainy*, № 40 (754), pp. 48-51 (ukr).
13. Sazonov R. (2013), *Visnyk podatkovoi sluzhby Ukrainy [Bulletin of the Tax Service of Ukraine]*, № 32 (746), pp. 46-48 (ukr).
14. Sazonov R. (2013), *Visnyk podatkovoi sluzhby Ukrainy [Bulletin of the Tax Service of Ukraine]*, № 21 (737), pp. 54-56 (ukr).
15. From e-Government to Connected Governance, United Nations e-Government Survey 2008, available at: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan028607.pdf> (engl).

© Лаба Мирослав

Надійшла до редакції 29.09.2014

**№ 5 (131) вересень-жовтень 2014 р.**